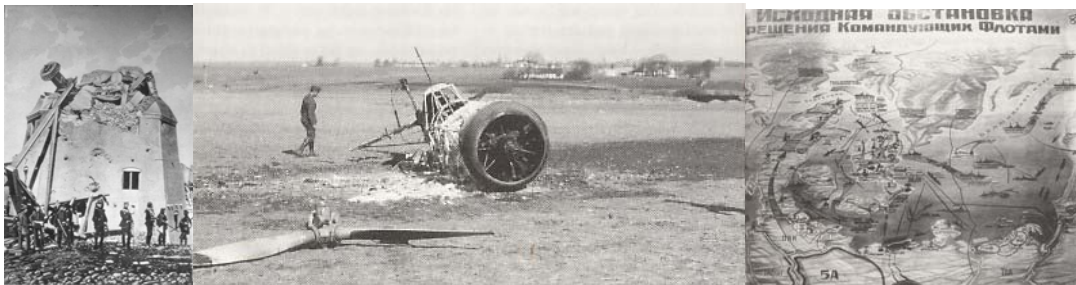

Nordisk Militærhistorikermøde 9-11 November 2007 i Stockholm

Dansk militærhistorie om Den kolde Krig.

Et essay om begrænsninger og specielle vilkår.

(foreløbig version - final version for Swedish publication in English)

Prøjsiske officerer ved Dybbøl Mølle efter nederlaget 18. april 1864.

Ødelagt nyanskaffet dansk jagerfly på Værløse flyveplads 9. april 1940.

Kystfrontens og Østersøflådens indøvelse af angrebet på Slesvig-Holsten og Danmark 1974.

Indledning:

Danske politikeres syn på forsvarspolitikken under den Kolde Krig tog udgangspunkt i en uafklaret sammenblanding af to folkelige erfaringer fra de foregående 100 år.

Den første var den modnede lære af nederlaget i 1864: *'Hvad skal det nytte!'*. Viggo Hørups spørgsmål fra 1883 førte i de efterfølgende årtier til en udbredt enighed om, at danske militære midler ikke kunne bidrage reelt til nationens overlevelse, hvilket naturligt førte til begivenhederne i foråret 1940.

Den andet var reaktionen på skammen over den manglende modstand og de menneskelige, prestigemæssige og økonomiske omkostninger ved den tyske besættelse. Det var på ingen måde billigt at overlade en totalitær stormagt landets forsvar. Reaktionen fik udtryk i sloganet *'Aldrig mere en 9. april'*, der i 1945 opstod i de konservative og kommunistiske kredse, der havde udgjort kernen i Modstandsbevægelsen.

Det sidste udtryk indeholdt to erkendelser, der fandtes med forskellig vægt hos den enkelte. *For det første*, at Danmark næste gang skulle gøre synlig modstand, på trods af, at den var håbløs. Erkendelsen medførte en stående ordre til de danske militære styrker, der understregede, at de skulle mobilisere og kæmpe, hvis landet blev overfaldet, uanset ordrer til at opgive kampen fra den besatte hovedstad. *For det andet* forstod man nu, at Danmark ikke kunne stå alene. Dansk sikkerhed måtte bygges på støtte fra større lande i et bindende internationalt samarbejde. Da de Forenede Nationer ikke udviklede sig til et effektivt sådant, og da det skandinaviske samarbejde ikke blev til noget, blev Atlantpagten rammen for samarbejdet. Da Storbritanniens svaghed hurtigt blev indlysende, blev resultatet af den anden erkendelse derefter, at Danmark måtte søge og opretholde en effektiv amerikansk støtte til landets sikkerhed.

Politikernes virkelighedsopfattelse

Kombinationen opfattelsen af, at dansk militær indsats ikke kunne levere et reelt bidrag til landets sikkerhed, men kun blive af symbolsk karakter,¹ og behovet for amerikansk støtte blev sammenfattet af chefredaktør Erik Seidenfaden i formuleringen, at dansk militær indsats blot være et *'Hornorkester på det Hvide Hus Græsplæne'*.

Opfattelsen er kilden til forståelsen af, hvad Jens Ringsmose har påvist i sin ph.d.-afhandling fra 2007: *'Frihedens assurancepræmie' - Danmark, NATO og forsvarsbudgetterne*, nemlig at militære forhold ikke blev opfattet som centrale i fastlæggelsen af det danske forsvarsbudgets størrelse under den Kolde Krig. Det afgørende element for budgettets størrelse var derimod,

¹ Erkendelsen daterer sig til artikelforfatterens diskussion med kendte forsvarsvenlige politikere, herunder den tidligere socialdemokrat, nu leder af Centrumdemokraterne, Erhard Jakobsen og socialdemokraten Robert Petersen, i begyndelsen af 1980'erne. Robert Petersen henvendte sig til mig efter et indlæg, hvor jeg argumenterede for betydningen af 'holdetid', og spurgte, om jeg virkelig troede på, at danske styrker betød noget substantielt. Under diskussioner blev det klart, at selv ikke det forhold, at danske styrker efter Bundeswehrs opbygning i 1960'erne stod sammen med meget væsentlige tyske, havde ændret grundopfattelsen. Forholdet var dog af naturlige grunde ikke et åbent debateme mellem de forsvarspositive politikere.

hvad de danske politikere så som det mindste, man kunne klare sig med i forhold til USA.

De danske militære styrker havde således efter politikernes opfattelse kun en rolle som et symbolsk bidrag til fællesskabet, et medlemskontingent. Det vil sige, at de af politikerne ikke blev opfattet som et instrument, der skulle dimensioneres og indrettes i rammen af en national strategi indenfor alliansens.

Hvad forsvarsledelsen og de tre værn gjorde med de tildelte ressourcer var derfor ikke af væsentlig betydning. De skulle blot anvende de tildelte ressourcer rationelt samt forstå og indordne sig under de forhold, rammer og begrænsninger, der havde indenrigspolitisk betydning. Kernevåbnene havde fortsat en væsentlig betydning, men måtte håndteres stadig mere diskret. De allierede tilstedeværelse i Danmark måtte forblive diskret i fredstid. Værnepligtsbyrden måtte løbende tilpasses. Håndtering af garnisoneringsproblemer var et rent indenrigspolitisk spørgsmål. Senere måtte forsvarets personel- og andre forvaltningsforhold først og fremmest afspejle situationen på det civile arbejdsmarked og være en loyal prøveklud for skiftende managementopfattelser i finansministeriet, fordi det jo blot var én af mange offentlige arbejdspladser. Det var naturligt at søge lokale civile snarere end udenlandske militære idealer, når kampberedskabet blev opfattet som symbolsk.

Man kan sige, at dansk forsvar af den meget lille gruppe af politikere og civile embedsmænd, der beskæftigede sig med landets forsvar reelt fik tildelt samme primært symbolske rolle for Danmarks sikkerhed, som Den kongelige Livgarde og Gardehusarregimentets Hesteskorpe gennem tiden havde fået for Kongehusets sikkerhed hjemme og under transport. Det var en naturlig ting, at man rødede over de væbnede styrker, men det var andre, der tog sig af sikkerhedens substans – for Kongehuset politiets forskellige dele, for Danmark amerikanerne med deres kernevåben.

De professionelles virkelighed

Overfor denne opfattelse, der i så høj grad blev taget for givet af de involverede medlemmer af de danske forsvarsbærende partier, at den ikke blev diskuteret, stod erkendelsen i officerskorpserne. De professionelle militære vidste, som deres kolleger blandt de allierede og de mulige modstanderes planlæggere, at de danske styrkers størrelse, bevæbning, uddannelsesniveau og beredskab havde betydning ikke alene for landet selv, men for forsvaret af Tyskland, Norge, Storbritannien – og Sverige.

De professionelle forsøgte at sikre en militær logik bag anvendelsen af de resurser og rammer, som politikerne stillede til rådighed. Som militære i et demokrati kunne man ikke gøre andet. Hvis politikerne ikke meddelte deres beslutnings præmisser, måtte man klare sig uden. Det konventionelle styrkeniveau fik ikke mindst betydning efter nedtoningen af kernevåbnens rolle i Alliancens afskrækkelse og forsvar igennem 1970'erne. Herefter blev både styrkens størrelse og dens detaljerede indretning af stigende betydning. Danmark havde et konkret ansvar for en sektor i det samlede vesteuropæiske konventionelle forsvar. Sektoren skulle holde, indtil oversøiske forstærkninger kunne komme på plads. Uden et robust, indledningsvis, konventionelt forsvar i vort område, måtte forstærkningerne anvendes andetsteds, og de allierede måtte søge at løse de militære problemer knyttet til det danske område på anden vis, uden samtidig at kunne bidrage til Danmarks forsvar. Ingen andre alliancemedlemmer havde mulighed og ønske om at afløse Danmarks bidrag.

Historieskrivningen

Dette specielle holdning hos landets politikere og civile embedsmænd har naturligvis været styrende for karakteren af den danske historieskrivning under og efter den kolde krig.

I den ene ende har historikerne koncentreret sig om de forhold i NATO-politikken og indenrigspolitikken, som politikerne – og de selv - betragtede som de væsentlige. Dvs. at forskningen og publikationerne ligger på grænserne mellem politisk historie og militærhistorie.

I den anden – rent militærhistoriske - ende af spektret er der udgivet smukt illustrerede bøger om tidens fly, kampvogne og krigsskibe samt opdaterede institutionshistorier (hærens regimenter, flyvestationer o.a.). Disse publikationer er hidtil skrevet uden kunne inddrage den større ramme i hvilke flyene fløj, kampvognene kørte og skibene sejlede henholdsvis den overordnede logik i hvilke institutionerne uddannede og administrerede personel samt materiel. At kunne inddrage rammen forudsætter en endnu ikke eksisterende generel militærhistorisk forskning i perioden.

Historien om udviklingen af idéer, beslutninger og forberedelser i de danske militære styrker er efterladt næsten udforsket og derfor ubeskrevet.

I modsætning til tidligere i det 20. århundrede har værnene i de seneste årtier ikke drevet forskning i egen historie. Det er uklart, i hvilken udstrækning årsagen var, at man endte med at dele politikernes og de dominerende danske civile historikers holdning til forskning i *'militærtekniske'*² forhold – forskning i noget, der i sin natur kun kunne være et symbol og derfor uskadelig beskæftigelse af uniformerede statsansatte.

Medvirkende til udviklingen var nok også, at hærofficerer traditionelt kun interesserer sig for slaghistorie og at sø- og flyverofficerer fokuserer på deres materiel.

Det fik også indflydelse, at årtierne efter 2. Verdenskrig blev præget af den opfattelse, at da man bl.a. på grund af den hurtige teknologiske udvikling (kerne våben og senere informationsteknologi samt præcisionsvåben) ikke kunne uddrage konkret vejledning for fremtidig handling fra historiske eksempler. Derfor blev militærhistoriske studier betragtet som irrelevante for den moderne officer, som kun skulle lære det, som han umiddelbart skulle anvende.

Det forhold, at historiske studier kan fremme generel indsigt og kritisk holdning hos den bedst begavede del af officerskorpset, var næppe årsagen til udviklingen. For det første skulle dette være erkendt, og for det andet

² Generelt nedvurderende udtryk der af indtil begyndelsen af 1990'erne anvendtes af danske civile embedsmænd samt politologer om alle forhold af militær substans, som de betragtede som værende under deres relevanstærskel.

skulle man derefter forholde sig negativt til udviklingen at en tænkende elite, hvilket jo er utænkeligt i en seriøs profession.

Uanset bidragene fra forskellige mulige årsager er det imidlertid en kendsgerning, at historisk studie- og publikationsvirksomhed i dansk forsvar sygnede hen. Managementteoretisk eller politologisk skoling blev mere karriererelevant end at grave i fredstidsforsvarets fortid.

Forsvaret i alliancepolitikken – den nu godt dækkede del af koldkrigens historie på grænsen mellem den politiske historie og militærhistorien

Den generelle udvikling af samspillet mellem omverdenen og det politiske Danmark under den Kolde Krig er nu i alt væsentligt dækket.

Det første årti af NATO-medlemskabet er beskrevet i Poul Villaumes doktorafhandling: *Allieret med forbehold. Danmark, NATO og den kolde krig. En studie i dansk sikkerhedspolitik 1949-1961* (København, 1995). Sammen med Thorsten Borring Olesen dækkede Poul Villaume samme periode og det efterfølgende årti i *Dansk Udenrigspolitik Historie 5. I blokopdelingens tegn 1945-1972*. (København, 2005).

Den afsluttende periode blev behandlet af Nikolaj Petersen i *Dansk Udenrigspolitik Historie 6. Europæisk og Globalt Engagement 1973-2003*. (København, 2004). Med denne beskrivelse kulminerede Nikolaj Petersens mangeårige indsats for at analysere og beskrive udviklingen af dansk sikkerhedspolitik under den Kolde Krig.

Et andet af hans bidrag var deltagelsen i udarbejdelsen af Dansk Udenrigspolitisk Instituts udredning *Grønland under den kolde krig. Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68* (København, 1997). Her var Thorsten Borring Olesen og Frede P. Jensen de andre hovedforfattere. Den mest omfattende og grundige dækning af det overordnede billede er uanset nok uundgåelige svagheder på andre områder Dansk Institut for Internationale Studiers (DIIS) firebinds udredning *Danmark under den kolde krig. Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991*. (København, 2005).

Bidrag til væsentlige delemner findes i den af Carsten Due-Nielsen, Johan Peter Noack og Nikolaj Petersen redigerede antologi *Danmark, Norden og NATO 1948-1962*. (København, 1991).

Overgangen fra 2. Verdenskrig til efterkrigstiden er bedst behandlet i Ole Steen Hansen og Anette Betkes *1945. Kampen for Europas og Danmarks befrielse*. (København, 2005).

Danmark på vej til den nye tid analyseres i Peer Henrik Hansen og Jakob Sørensens: *Påskekrisen 1948. Dansk dobbeltspil på Randen af den kolde krig*. (København, 2000). Overgangsperioden dækkes også den af Robert Bohn, Thomas Wegener Friis og Michael F. Scholz redigerede antologi *Østersøområdet – fra Anden Verdenskrig til den Kolde Krig*. (Odense, 2007). Jens Ringsmose har med den tidligere nævnte ph.d.-afhandling leveret et afgørende nyt bidrag til forståelsen af dansk forsvarspolitikens udvikling.

Forsvaret som organisation og i indenrigspolitikken

Som nævnt skal dansk forsvars udvikling i meget høj grad ses som en organisation, der agerer i rammen af indenrigspolitikken. Det er først og fremmest i den ramme, man skal læse beskrivelserne af arbejdet med at udarbejde grundlaget for nye politiske forlig om forsvaret. Igen har Nikolaj Petersen været hovedkraften, i *Den lange vej mod en ny forsvarsordning: Planlægning, lovforberedelse og politiske sonderinger 1977-1981* i *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1980*. (København, 1981) og sammen med denne artikels forfatter *Forsvarsforliget af 1984: Tilblivelse og konsekvenser* i *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1984* (København, 1985).

Inspireret af Nikolaj Petersen har jeg i *The Politics of Danish Defence 1967-1993* i den af Carsten Due-Nielsen & Nikolaj Petersen redigerede antologi *Adaptation & Activism. The Foreign Policy of Denmark 1967-1993* (København, 1995) søgt at beskrive den danske forsvarspolitikens særlige vilkår for et udenlandsk publikum. *Værnskulturerne og forsvarspolitikken* (Århus, 1986) var et forsøg på at belyse en af kilderne til værnenes forskellige argumentation under udarbejdelsen af forsvarspolitikken.

Forsvaret har selv bidraget med organisationshistorien *Ved forenede kræfter. Forsvarets øverste militære ledelse. Forsvarschefsemet og forsvarets udvikling 1950-2000*. (Vedbæk, 2000).

Et særligt problem var i begyndelsen af NATO-medlemskabet tilpasningen til de fremmede forsvarspolitiske krav. En desværre fortsat alene stående beskrivelse af et eksempel på dette findes i Ib Nordby *Det glemte mytteri. Soldatermytterne i 1953*. (Odense, 2004).

Truslens historie

Dansk forskning i truslen er som al anden forskning i dette emne begrænset af den meget lave prioritering emnet er blevet givet i den internationale forskning. Ikke mindst mangler der en afklarende sammenlignende analyse af den fundamentale forskel på organisation af krigsplanlægning og krigsforberedelser på de to sider.

NATO's operative planlægning fik og får ganske vist sin dynamik fra stormagtsmedlemmernes interesser og idéer. Men som noget historisk nyt blev både proces og resultater præget af, at der var tale om suveræne stater, hvor man inden for sit område i stor udstrækning bestemte selv. Nationale politiske valg og prioritering gennemsyrede operationsplanlægningen ligeså meget som rent militære vurderinger. Den nuværende situation i Afghanistan er blot en fortsættelse af planlægningsvilkårene under den kolde krig. Planlægningen og de efterfølgende forberedelser var periodiske snarere end kontinuerlige, og altid præget af forhandlinger og kompromisser mellem forskellige opfattelser og interesser.

Man kan derimod kun forstå krigsforberedelserne i Sovjetunionen og Warszawapagtslandene i rammen af den klassiske model, de foregik. Den forklarer, hvorfor de fundne kilder aldrig har NATO-operationsplaners karakter. Det havde de forskellige udgaver af de mobiliserings- og deployeringsplaner, som senere er blevet benævnt 'Schlieffenplanen' eller

dennes franske modstykke heller ikke. Som i det kejserlige Tysklands 'Grosse Generalstab' og i den samtidige franske generalstab foregik al *overordnet* planlægning centraliseret i den sovjetiske generalstab, hvilende på en sandsynligvis i princippet årlig, rullende revisionscyklus, med 'planerne' som i realiteten åbne dokumenter under stadig tilpasning, samlinger af opgaver for de underlagte myndigheder. Denne form giver en meget høj grad af fleksibilitet. Man kan meget hurtigt tilpasse sig udviklingen hos modparten. De underlagte hovedkvarterer, militærdistrikter/grupperne (der opstillede 'fronter' i krig) og mod slutningen af den kolde krig fast etablerede hovedkvarterer for grupper af fronter, var udførende myndigheder. De testede – som i den tyske klassiske model – dele af de i dette år aktuelle muligheder for operationerne i deres område ved krigsspil og hovedkvartersøvelser. Det er de kilder, vi har fundet, og da polske, østtyske og tjekkiske-slovakiske officerer ikke deltog i den centrale planlægning, kan de ikke gøre meget for at supplere, hvad man har fra øvelserne. Selv de lokale myndigheders chefer havde kun kendskab til, hvad der forventedes af dem, hvis krigen kom, samt de for denne opgave nødvendige efterretninger. Således kendte den polske eller østtyske hær de relevante dele af de landmilitære operationer i Vesteuropa, men de kendte ikke de sø- og luftmilitære operationer, der ikke var direkte knyttet til deres egen opgave.

Man kan hovedopdele behandlingen af truslen under den kolde krig (og i andre perioder) i to kategorier. Den første er en beskrivelse og analyse af den sandsynlige modstanders perceptioner, styrker, aktiviteter og hvis muligt hensigter. I den anden mere ambitiøse kategori sammenholdes dette billede af den mulige modstander med egne (og relevante allieredes) perceptioner, styrker, aktiviteter og hensigter med henblik på gennem en dynamisk analyse at uddrage, hvad der i givet fald ville være sket, hvis krigen var kommet.

I den første kategori er DDR først behandlet, Polen efterhånden i størst dybde og Sovjetunionen kun indirekte, via behandlingen af Østtyskland og Polen.

Den første og grundlæggende beskrivelse skete i Carl-Axel Gemzells *Warszawapagten, DDR och Danmark. Kampen för en maritim operationsplan* i *Historisk tidsskrift, Bind 96, Hæfte 1* (København, 1996).

Denne beskrivelse blev udbygget af Thomas Wegener Friis i *Den usynlige Front. DDR's militærspionage mod Danmark*. (København, 2005).

DIIS 2005-udredning om Danmark under den kolde krig gav det første mere omfattende supplement til billedet af truslen ved at få fremdraget et større antal hidtil ikke offentliggjorte polske kilder. Polen havde i årene før udregningen frigivet enkelte kilder til det Parallele Historieprojekt (PHP), men det lykkedes DIIS få adgang til et så stort antal dokumenter, at man fik mulighed for at skabe et betydeligt mere komplet billede end tidligere. Efterfølgende har den stærkt nationalistiske polske regering af indenrigspolitiske årsager frigivet yderligere dokumenter. Vi afventer stadig, at polakkerne giver egne og eksterne historikere adgang til hele deres militære planlægningsarkiv fra perioden. Man kunne opfatte det som en naturlig følge af indtræden i den vestlige alliance. Den hidtidige frigivelsespolitik har ikke overbevist om, at drivkraften har været at skabe et så sandt billede som muligt.

I den anden kategori findes endnu intet tilfredsstillende. Som senere beskrevet skyldes dette først og fremmest, at den grundlæggende forudsætning - en solid beskrivelse og analyse af egne, herunder allierede, perceptioner, styrker og forberedelser - endnu ikke findes. De er end ikke på vej.

Kjeld Hillingsø forsøgte i hovedsagen på grundlag af sine egne erindringer og de på det tidspunkt offentliggjorte østtyske og polske dokumenter i *Trusselbilledet - en koldkriger taler ud*. (København, 2004).

I 2005 DIIS-udredningen forsøgte man ligeledes. Ved en betydelig indsats fik hovedforfatteren på dette område Frede P. Jensen skabt

grundlaget for at beskrive den danske Forsvarets Efterretningstjenestes (FE) opfattelse af truslen, som blev sammenholdt med de polske og østtyske øvelsespapirer. Men DIIS-holdet havde ikke mulighed for at rekonstruere grundlaget for FE's vurderinger, herunder bl.a. efterretningstjenestens opfattelse af egne og allierede forsvarsforberedelser og dens samarbejde med de operative hovedkvarterer via Forsvarschefen. Derfor tjente offentliggørelsen på dette område primært et vigtigt dokumentationsformål. Den hidtil manglende forskning i danske og allierede styrkers karakter og svagheder førte stedvis til reelt uholdbare konklusioner af truslens alvor.

I min kommentar til DIIS-udredningens beskrivelse og konklusioner - *Koldkrigsudredningen og Danmark i Den kolde Krig* (København, 2005) - inddrog jeg bl.a. en karakteristik af dansk forsvars reelle vilkår og svagheder. Også her måtte det primært ske på grundlag af kritiske erindringer om forholdene fra midten af 1970'erne, men der blev også bevidst søgt dybere ned end samtidens ureflekterende tro på egne forberedelses tilstrækkelighed. Det var en tro, der snarere afspejlede NATO-rapporteringens facademalerier end professionel dybdeindsigt. I bedste fald opfattede man de periodevise WINTEX-procedureøvelser som billeder på virkeligheden. Man gik ud fra, at modparten, på trods af, at man forudsatte, at han ville tage vilde være den aggressive part, ikke ville udnytte vore meget væsentlige svagheder. Problemet er ikke specielt dansk. Under det hollandsk-tyske seminar om NATO's nordlige armégruppe under den kolde krig i Munster i marts 2007 demonstrerede hollandske militære samme overfladiske selvtilfredse tro på egne forberedelses muligheder for at kompensere for, at modparten forudsattes at have initiativet. Man ignorerede bl.a. helt det effektivitetsundergravende chock som altid har ramt den reaktive part ved starten af en krig, og som man kun har kunnet kompensere for ved en betydelig geografisk dybde, noget som ikke fandtes i Jylland eller på den nordeuropæiske slette.

Al videre trusselanalyse på dette ambitionsniveau må afvente forskning, der fører til kildebaserede beskrivelser af planer og substans i forsvaret af Danmark og Slesvig-Holsten.

Krigsplanlægningshistorien som grundlag for forståelse af alt andet.

I løbet af det tyvende århundrede er planlægningen af operationer i en mulig fremtidig krig blevet det centrale udtryk for en militær organisations kollektive hensigt. Planlægningen baseres på egne aktuelle resurser og synet på den mulige modstanders, men den er ofte også udtryk for, hvad man forventer eller ønsker vil ske i den nærmeste fremtid.

Krigsplanlægning i fredstid er grundlæggende optimistisk ved at forudsætte, at hovedparten af de problemer, man godt kender - eller i som professionel burde kende - vil blive løst mellem planlægningstidspunktet og krigen.

Planlægningen skal ideelt set have direkte og styrende indflydelse på alle andre aktiviteter i organisationen, herunder strukturudvikling, de næste materielanskaffelser samt udvikling og uddannelse af alt personel. Den centrale forskning i en militær organisations fredstidshistorie må derfor først og fremmest være rettet mod at kortlægge udviklingen i krigsplanlægningen samt hvorfor og hvordan denne udvikling finder sted.

Her er vi kommet til den centrale mangel i dansk forskning i den kolde krigs militærhistorie, uden hvilken det ikke er muligt at komme videre.

Det, der findes, knytter sig først og fremmest til den første del af perioden, herunder A.C.B. Veggers *Slesvig-Holsten fra 1945 til 1962. En beskrivelse af de militære forhold i SLESVIG-HOLSTEN fra 5. maj 1945 til etablering af "Enhedskommandoen for den sydlige del af NATO's Nordregion" den 1. juli 1962.* (Viborg, 1985) og hans *Udviklingen af det danske doktrinære grundlag for forsvarskampen i årene efter Anden Verdenskrig.* (duplikeret manuskript, Viborg, 1989). Veggers beskrivelse af Enhedskommandoens rødder og tilblivelse blev suppleret af den af Ove Høegh-Guldberg Hoffs redigerede antologi *Safeguarding Security in the Baltic Approaches 1962-2002.* (Viborg, 2002). Ingen af disse beskrivelser er baseret på systematiske kildestudier.

Herudover findes kun artikelforfatterens artikel *Udviklingen i Danmarks forsvarsdoktrin fra 1945 til 1969* i *Militärhistorisk Tidskrift* 1987. (Stockholm, 1987) samt *Den massive gengældelses lille ekko. De taktiske atomvåbens rolle i dansk forsvarsplanlægning i 1950'erne* i den tidligere nævnte antologi *Danmark, Norden og NATO 1948-1962*. (København, 1991).

Den videre vej

Første fase i en militærhistorisk grundforskning i for koldkrigsperioden må være dokumentstudier i plankomplekserne i nationale arkiver og NATO-arkiver med formål at fastlægge, hvad man planlagde.

Aktørinterviews må anvendes til øge forståelsen af hvem eller hvad, der drev udviklingen og tog beslutningerne. Vi skal følge det gode svenske eksempel (i FOKK-rammen). Disse interviews skal hurtigst muligt i gang. Selv om vi taler om den kolde krigs afsluttende periode fra midt i 1970'erne, har man kun få år til rådighed. De relevante planlæggere og chefer er nu fra 65 til 85 år gamle.

Når man ved, hvad der skete, og nogenlunde forstår hvem, der gjorde hvad, og hvorfor, kan man fastlægge realismen og grundigheden i de praktiske forberedelser, der skulle føre planerne ud i livet, dvs. kadre- og enhedsuddannelse, organisationsudvikling, logistiske forberedelser, varsling, beredskabsniveau o.a.

Planlægningsarkiverne

Et væsentligt problem er imidlertid virkningen af samspillet af et antal faktorer. Som minimum de to gamle forsvarsgrene hæren og søværnet havde en historisk tradition for ordnet arkivdannelse, men denne overlevede ikke overalt den harmonisering, der fulgte etableringen af Forsvarskommandoen i 1970.

Det var ikke længere en givet ting, at den myndighed, der udstedte et dokument rutinemæssigt bevarede sit eget kopi i sit arkiv. I relation til krigsplanlægningen betød dette, at man bevarede eksemplar nummer 1 af alle udgaver af planerne samt af efterfølgende rettelser. Den igangværende

efterlysning af planarkivalierne viser, at der ikke længere eksisterede en fælles erkendelse af, at en sådan rutine var nødvendig.

Det er desværre ret klart, at man ikke alle steder har været overbevist om det rimelige i at bevare gamle dokumenter, som i den nye situation var åbenlyst irrelevante. Myndighedernes har siden begyndelsen af 90'erne været under et konstant hårdt samtidigt omstillings- og aktivitetspres. Ikke alle en stabs funktioner kunne prioriteres lige højt, og dette synes at have ramt arkivfunktionen flere steder. Man flyttede og skulle skaffe plads på hylderne.

Man synes lokalt at have manglet klare direktiver for, hvordan man skulle forholde sig på arkivområdet under de bølger af sammenlægninger og nedlæggelser af myndigheder, der fulgte afslutningen af den kolde krig. Der var således ikke delegeret myndighed til en hurtig generel afklassificering af de rent nationale planlægnings- og forvaltningsarkivalier. Det betød, at myndigheden forblev belastet af de høje krav til fysisk sikkerhed og forvaltning, der knytter sig til højtclassificerede dokumenter. Resultatet er, at billedet nu varierer fra sted til sted.

Arkiver fra et par myndigheder er åbenbart blevet samlet afklassificeret, for at man ved nedlæggelsen af myndigheden kunne få dem afleveret til Rigsarkivet. I dette tilfælde er vi den positive situation, at de umiddelbart kan anvendes, når Forsvaret har klarlagt reglerne for forskningsadgangen til disse tidligere højt klassificerede dokumenter.

I mange andre tilfælde findes hele eller muligvis kun dele af et planlægningsarkiv ved den myndighed, der overtog kasernen eller en del af den nedlagte myndigheds opgaver. Arkivalierne er fortsat højt klassificerede (Yderst Hemmelige, Hemmelige eller Fortrolige). For en lille gruppe højere kommandomyndigheders vedkommende kan grunden være, at afklassificering af visse dokumenter forudsætter afsluttede forhandlinger med allierede (Tyskland, USA og/eller Storbritannien). For resten forudsætter afklassificering, at der eksisterer håndtérbare kriterier, og at der findes kvalificeret personale til at gennemføre arbejdet. Den efterfølgende

anvendelse til forskning vil blive hæmmet, hvis et større antal af dokumenterne forbliver højt klassificerede, eller hvis de selv efter afklassificering fortsat opbevares fysisk spredt over landet.

For et antal myndigheders vedkommende har man på nuværende stadi i undersøgelsen desværre grund til at frygte, at væsentlige planlægningsarkivalier er destrueret, uden at man umiddelbart kan fastlægge årsagen. I de tilfælde, hvor der er tale om dokumenter udfærdiget på dansk, som tilfældet er for hærens enheder, vil de med sikkerhed ikke kunne findes i kopi ved NATO-myndigheder.

Hvis man kort skal afslutte beskrivelsen af status i dansk koldkrigsmilitærhistorie med en positiv skandinavisk parallel, må man sige, at det bliver en tur ned af fjeldet i nysne, spændende fordi snelaget ikke alle steder er tilstrækkeligt tykt.

Da der ikke findes mange skiløbere med lyst eller de nødvendige kvalifikationer, vil denne situation ikke ændre sig i den nærmeste fremtid. Men vi er nu i bevægelse.